

Seno dabas svētvietu objektu atlasē principi

Seno dabas svētvietu (objektu) atlasē projekta “Kulta Identitāte” ietvaros speciāli piesaistītu kompetentu ekspertu vadībā norisinājās vairākos posmos ar mērķi atlasīt informāciju par objektiem, kuru vēsturiskā nozīme attiecas uz pirmskristietības laiku vai arī tie pastāvējuši paralēli tam, uzturot dzīvas senču tradīcijas, kādas tās tika piekoptas pirms kristiešu ienākšanas Baltijas jūras reģionā. Ņemot vērā pašreizējo administratīvo iedalījumu un Vidzemes plānošanas reģiona kompetencē esošo teritoriju, projekta aktivitātes veiktas Vidzemes plānošanas reģiona teritorijā, nevis etnogrāfiskajā Vidzemes novadā, kas būtu balstīts uz Zviedru laiku Vidzemes vai Vidzemes guberņas robežām (tādējādi objektu skaits tika samērā ierobežots).

Saskaņā ar projekta pieteikumu un pieejamajiem resursiem, katram partnerim savā teritorijā bija jāveic 100 objektu atlasē, kas teritoriju platības un vēsturisko apstākļu dēļ radīja zināmu nevienlīdzību atlasē, piemēram, Zemgalē un Rīgas reģionā saglabājies samērā maz seno svētvietu; tās atšķiras arī ar vietas mērogu un nozīmību.

1. Atlasē pirmajā posmā galvenokārt tika izmantoti Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas (VKPAI) dati, atlasot objektus, kuru statuss kā senai dabas svētvietai jau zinātniski pierādīts un šī iemesla dēļ minētie objekti iekļauti aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā. Pēc pirmā posma Vidzemes plānošanas reģionā tika apzināti 60 objekti;
2. Otrajā kārtā tika meklēti objekti, kuru nosaukumi un/vai pielietojums liecina par piederību senajām dabas svētvietām. Tai skaitā, tika pārbaudītas Vidzemes reģiona tūrisma informācijas centru mājas lapas, meklējot informāciju par svētvietām, kuras iekļautas tūrisma aprīvē (tātad, jau tiek veikta to popularizēšana). Vienlaicīgi informācija apkopota lauka ekspedīciju laikā, iztaujājot vietējos novadpētniekus, tūrisma speciālistus un citus vietējos iedzīvotājus, daļu no tiem apmeklējot un iekļaujot sākotnējā sarakstā arī dažas vietas, kurām senās dabas svētvietas statuss nav pierādīts, taču mūsdienās tām piešķirta šāda nozīme (piemēram, Drustu Piltiņkalns, Cērtenes Pilskalns un Priesterkalns u.c.) – t.s., neopagānisms¹. Šajā posmā uz projekta aktivitātēm tika attiecināti tikai tādi objekti, kuri kā svētvietas radušies līdz 19. gadsimta vidum. Minētās vietas par īpašām nūdien sāktas uzskatīt tikai pēdējos pārdesmit gados ezotērikas kontekstā, t.i., tās par īpašām uzskata atsevišķas personas, kurām, iespējams, piemīt īpašas spējas just zemes enerģijas un ko tamlīdzīgi, bet tam nav iespējams gūt zinātnisku pamatojumu. Šīs vietas kā arheoloģiski nozīmīgas vietas (ne svētvietas) tiešām zināmas kopš 19. un pat 18.gs. (Cērtenes pilskalns), bet tas neattiecas uz minētā projekta kontekstu.
3. Svētvietu objektu sarakstā iekļauti arī jaunatrasti objekti, par kuriem līdz šim nav bijis publiski pieejamas informācijas (piemēram, Jaunutēnu bedrīšakmens, kura fiziskie pierādījumi skaidri liecina par piederību dabas svētvietām, taču tas pagaidām vēl nav VKPAI arheoloģijas pieminekļu sarakstos, jo process iekļaušanai aizņem reizumis pat 5 gadus);
4. Paralēli apkopota informācija par mitoloģiskām jeb kultūrvēsturiskām vietām, kur par piederību dabas svētvietām liecina tikai nostāsti un teikas (piemēram, Velna vietas ar papildnorādi uz kulta darbībām - piemēram, garu barošanu, ziedošanu utml.).

Pirmajā saraksta versijā pēc 4 dažādiem atlasē posmiem Vidzemes plānošanas reģiona gadījumā tika iekļauti 110 objekti. Saraksts tika saskaņots ar projekta vadošo partneri, kā arī to caurlūkoja un

¹ Kopš 19. gs. vidus atdzimusi interese par pagāniskiem priekšstatiem, svētkiem un rituāliem un hipotētiska pagānisma piekopsana.

redīgēja VKPAI atbildīgie speciālisti, kā arī pieaicinātie eksperti vēstures, arheoloģijas un novadpētniecības jomā, t.sk., kultūras teorijas un vēstures prof., VKPAI eksperts Juris Urtāns, Latvijas Petroglifu centra vadītājs - Andris Grīnbergs u.c.

Eksperti no saraksta svītvoja aptuveni 20 objektus – dažus uzskatot par diskutabliem informācijas trūkuma dēļ, taču vairākus noraidot kategoriski, argumentējot to ar drošu pierādījumu trūkumu, ka minētie objekti jebkādā nozīmē no zinātnes viedokļa būtu uzskatāmi par svētvietām.

No saraksta tika svītroti objekti:

- kas radušies pēc 19.gadsimta šie ir tie paši, kas minēti trešajā rindkopā, un būtu rindkopas apvienojamas,
- kas nav pētīti (tie joprojām saglabā potenciālu),
- kuras zinātniski pamatotu pierādījumu trūkuma dēļ nepamatoti par senu dabas svētvietu sauc ezotēriķi, dziednieki, vietējie ļaudis, saimnieki, kā arī atsevišķos gadījumos - tūrisma speciālisti, kuri tūrisma produktu attīstībai bieži izmanto interesantus, bet nepārbaudītus materiālus, utml.,
- Kas atrodami VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centra ziņās, taču dabā vairs neeksistē (iznīcināti u.c.). Ir arī citi arhīvi ar nozīmīgu informāciju, piemēram, bij. Pieminekļu valdes arhīvs, kas glabājas Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā, taču projekta laikā tie nav izmantoti ierobežotu resursu dēļ.

C. Colpe. Theoretische Möglichkeiten zur Identifizierung von Heiligtümern und Interpretation von Opfern in Ur- und Prähistorischen Epochen. *Vorgeschichtliche Heiligtümer und Opferplätze in Mittel- und Nordeuropa. Bericht über ein Symposium in Rheinhausen bei Göttingen in der Zeit vom 14. bis 16. Oktober 1968.* – Göttingen, 1968. – S.18.-39. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch – historische Klasse, dritte Folge, Nr.74.)

International conference Natural Holy Places or Holy Places in Nature. Identification, Discovering and Classification. May, 7-9, 2009 Turaida, Latvia. Abstracts. Compiled by J. Urtāns. – Latvian Academy of Culture, 2009. – 24 P. (ISBN 978-9984-823-09-6)

Kultūras krustpunkti. 5.laidiens. Dabas svētvietas vai svētvietas dabā: identificēšana, atklāšana un klasificēšana. Turaida, 2009.gada maijs. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Natural Holy Places or Holy Places in Nature: Identification, Discovering and Classification. May 2009, Turaida, Latvia. Proceedings of the international scientific conference. Editor in chief J. Urtāns. Rīga: Nordik, 2011. – 183 p. (ISBN 978-9984-854-19-9)

T. Makiewicz, A. Prinke. Teoretyczne możliwości identyfikacji miejsc sakralnych. *Przegląd Archeologiczny.* - Vol. 28. - 1980. – P.57-90.

C. Renfry, P. Bahne. *Archaeology. Theory, Methods and Practice.* – Cambridge, 1991.

J. Urtāns. Latvijas seno kulta vietu identifikācija. *Latvijas Vēsture.* - 1998/2(30). - 19.-24.lpp.